

Awareness Raising and Training Measures for the Istanbul Protocol in Europe

Mednarodni mehanizmi in postopki za nadzor na področju človekovih pravic

[stran namenoma prazna]

[stran namenoma prazna]

VSEBINA

1. Uvod	5
2. Zaščita človekovih pravic prek spremljanja na mednarodni ravni.....	5
3. Kratek pregled mednarodnih postopkov na področju človekovih pravic.....	6
3.1 Postopki poročanja.....	6
3.2 Pritožbeni postopki.....	7
3.3 Preiskovalni postopki.....	8
3.4 Drugi mednarodni postopki.....	9

1. Uvod

Brez dvoma so številne določbe v zvezi s človekovimi pravicami, ki jih sprejmejo države, brez pomena, če ne vzpostavijo tudi dobrega sistema nadzora in spremljanja. Po drugi svetovni vojni je bilo ustanovljenih več različnih mehanizmov, ki zagotavljajo sistem nadzora in omogočajo ukrepe v primeru kršitev človekovih pravic. Te ustanove in postopki delujejo v okviru Združenih narodov, kot tudi v okviru regionalnih organizacij za človekove pravice, kot so Svet Evrope, Organizacija ameriških držav, Afriška unija itd.

To kratko poglavje opisuje razvoj na področju spremljanja človekovih pravic in ponuja kratek pregled mednarodnih postopkov takšnega spremljanja. Ravno to, da sistem spremljanja v zvezi z mučenjem in trpinčenjem, poteka tako na mednarodni kot regionalni ravni, nam pomaga ta sistem bolje razumeti.

2. Zaščita človekovih pravic prek spremljanja na mednarodni ravni

V zadnjih 65-ih letih je bilo ustanovljenih osupljivo veliko mednarodnih mehanizmov, katerih namen je spremljati, če države izpolnjujejo obveznosti v zvezi s človekovimi pravicami. Gre predvsem za mehanizme v okviru Združenih narodov, vendar to velja tudi za regionalne organizacije za zaščito človekovih pravic, kot so Svet Evrope, Organizacija ameriških držav, Afriška unija itd. Razvoj teh mehanizmov je bil vse prej kot samoumeven in enostaven in kaže na nepredvidljiv način, na katerega so ti mehanizmi nastajali.

Antonio Cançado Trindade, nekdanji predsednik Medameriškega sodišča za človekove pravice, trenutno pa sodnik na Mednarodnem sodišču v Haagu, je že leta 1978 trdil, da je razvoj mednarodnega nadzora povezan z razvojem nekaterih pomembnih teoretičnih dogodkov na področju mednarodnega prava.¹ Na primer, tradicionalna doktrina, v skladu s katero je v letih 1950-60 veljala nacionalna pristojnost posameznih držav, je bila omejena z namenom, da se je omogočil zunanji nadzor več komisij in odborov in številni dejavniki so pošteno načeli to doktrino. Na teoretični ravni se je izkazalo kot pomembno, da države označijo mednarodne mehanizme kot subsidiarne nacionalnim mehanizmom, kar je seveda pomenilo, da je bila večina nadzora opravljenega na nacionalni ravni. Prav tako pa so bile razvite različne sodne tehnike, ki so državam omogočile določeno mero fleksibilnosti, preden so se morale izpostaviti mednarodnemu nadzoru, in sicer izbirni pritožbeni postopki, obvezne klavzule itd. Zmanjšan nacionalni nadzor je šel z roko v roki z dvema dogodkoma na področju mednarodnega prava, in sicer s čedalje večjo

¹ Antonio Augusto Cançado Trindade (1987) Co-existence and Co-ordination of Mechanisms of International Protection of Human Rights (at Global and Regional Levels) 202 *Collected Courses of The Hague Academy of International Law* 1-435, 34.

možnostjo posameznikov za sodelovanje pri postopkih mednarodnega spremljanja in čedalje večjo odločnostjo mednarodnih organizacij, da same sprejmejo ukrepe na področju človekovih pravic.

Številne od teh dogodkov sta spodbudila dva glavna politična dogodka: najprej je bilo to obdobje dekolonizacije v šestdesetih letih, ki so jo vodile na novo neodvisne države, da bi utrdile svojo samostojnost, vključno s samostojnostjo na področju človekovih pravic, potem pa je tu še konec hladne vojne in padec Berlinskega zidu leta 1989, ki sta omogočila medsebojno sodelovanje in nadzor na področju človekovih pravic.

Tako je jasno, da je današnji sistem mednarodnega nadzora na področju človekovih pravic rezultat tako teoretičnih kot političnih dogodkov, ki odražajo trajno napetost med nacionalnimi in mednarodnimi interesi.

3. Kratek pregled mednarodnih postopkov na področju človekovih pravic

Vsakdo, ki gleda organizacijsko shemo Združenih narodov ali regionalne organizacije na področju človekovih pravic, bo verjetno začuden in zmeden, saj te sheme in organizacije spominjajo na pravi labirint različnih ustanov in postopkov.

V nadaljevanju sledi kratek pregled treh najbolj pomembnih postopkov na področju mednarodnega nadzora človekovih pravic. Vsebuje napotke za vse, ki jih zanima mednarodni boj proti mučenju ter jim omogoča, da umestijo posamezne dele Istanbulskega protokola v okvir opisanih postopkov.

3.1 Postopki poročanja

Pravno podlago za omenjene postopke poročanja je mogoče najti v številnih pomembnih konvencijah ZN za področje človekovih pravic, kar kaže, da ti postopki zajemajo širok nabor civilnih, političnih, gospodarskih, socialnih, kulturnih in kolektivnih pravic, vključno z mučenjem in trpinčenjem:

- [Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije](#);
- [Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah](#);
- [Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah](#);
- [Konvencija o ukinitvi vseh oblik diskriminacije žensk](#)
- [Konvencija proti mučenju](#) ali drugemu okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju;
- [Konvencija o otrokovih pravicah](#)
- [Mednarodno konvencijo o zaščiti pravic migrantov na delu in članov](#)

» Preberite 9. in 15. člen

» Preberite 40. člen

» Preberite 16. člen

» Preberite 18. člen

» Preberite 19. člen

» Preberite 44. člen

[njihovih družin in](#)

- [Konvencija o pravicah invalidov.](#)

V skladu s postopki poročanja morajo države pogodbenice redno poročati o stanju na področju človekovih pravic v njihovi državi oz. povedano drugače, posredovati morajo kratek pregled o tem, kako izpopolnjujejo obvezanosti v zvezi s človekovimi pravicami, kako jih spodbujajo in ščitijo. Ti postopki se lahko smatrajo za "običajne" oz. "normalne" v okviru sistema mednarodnega nadzora človekovih pravic, saj je poročanje del skoraj vseh pomembnih mednarodnih pogodb.

V čem je prednost postopkov poročanja? Mednarodnim nadzornim organom zagotavljajo stalen pregled nad situacijo na področju človekovih pravic v državah pogodbenicah različnih mednarodnih pogodb. To nadzornim organom omogoča, da na naslednjem zasedanju, na katerem morajo države pogodbenice predstaviti nacionalna poročila, postavijo kritična vprašanja in tako pričnejo t.i. "konstruktivni dialog" med njimi.

Po drugi strani pa imajo postopki poročanj tudi slabosti. Največja slabost je ta, da zaključki in priporočila nadzornih organov za države pogodbenice niso zavezujoči, vsaj ne s pravnega vidika. Drugo slabost predstavljajo zamude, s katerimi nekatere države predložijo poročila, kar lahko pripelje do situacije, da nadzorni organ prične dialog z državo na podlagi zastarelih podatkov.

3.2 Pritožbeni postopki

Pritožbeni postopki predstavljajo drug način mednarodnega nadzora. Ti postopki omogočajo, da se konkretni primeri kršenja človekovih pravic predajo mednarodnim nadzornim organom. Pritožbo lahko vloži država pogodbenica proti drugi državi pogodbenici (meddržavne pritožbe) ali posameznik ali skupina proti državi pogodbenici (individualne pritožbe).

Pri tem je potrebno omeniti, da ne vsebujejo vse pogodb o človekovih pravicah možnosti pritožbe. V sistemu Združenih narodov tako, na primer, samo pet glavnih pogodb predvideva možnost posameznikov, da vložijo pritožbo proti državi pogodbenici, in sicer:

- [Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije](#);
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (v [opcijskem protokolu](#));
- [Konvencija proti mučenju](#) ali drugemu okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju;
- [Konvencija o ukinitvi vseh oblik diskriminacije žensk](#) in
- [Konvencija o pravicah invalidov.](#)

» *Glejte od 11. do 16. člena*

» *Več podrobnosti najdete v Opcijskem protokolu*
» *Preberite od 20. do 23. člena*

V praksi se ti pritožbeni postopki večinoma osredotočajo na državljanske in politične pravice, med katere spadata tudi mučenje in trpinčenje. Opcijski protokol, ki je omogočil individualne pritožbe na področju gospodarskih, socialnih in kulturnih pravic, je bil sicer sprejet leta 2008, vendar še ni v veljavi. Tudi Konvencija o otrokovih pravicah ne predvideva pritožbenih postopkov.

Poleg sistema Združenih narodov predvidevajo pritožbene postopke nekatere glavne pogodbe s področja človekovih pravic, in sicer:

- Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah
- Ameriška konvencija o človekovih pravicah
- Afriška listina o človekovih pravicah in pravicah ljudstev.

» Preberite 34. člen

» Preberite 44. člen

» Preberite 55. člen

V primerjavi s postopki poročanja ostajajo pritožbeni postopki v mednarodnem boju proti kršitvam človekovih pravic izjema. Eden izmed vzrokov je ta, da ti postopki niso obvezni, kar pomeni, da je potrebno dodatno priznanje držav pogodbenic (kot posebna izjava ali celo ratifikacija). Omembe vredna izjema je individualna pritožba v skladu z Evropsko konvencijo, ki ni več neobvezen postopek, ampak obvezen za vse države pogodbenice.

V primeru neobveznih pritožbenih postopkov je jasno, da si države pogodbenice pridržujejo pravico, da jih ne sprejmejo in tako preprečijo posameznikom in skupinam, da bi podale pritožbo nadzornemu organu. Druga pomanjkljivost individualnih pritožbenih postopkov je ta, da lahko traja zelo dolgo, preden sodišče odloči oz. razsodi. Tako postopki, ki trajajo od 3 do 5 let poleg zamudnih postopkov v nacionalnem okviru, niso nobena izjema.

Potrebno pa je poudariti, da se pritožbeni postopki, še posebej tisti, ki omogočajo posameznikom, da mednarodne organe opozorijo na svoje težave, končajo z močno specifičnimi razsodbami, ki lahko imajo daljnosežne posledice za človekove pravice v teh državah. Gotovo pa je, da pravni strokovnjaki in borci za človekove pravice z vsega sveta z zanimanjem prebirajo razsodbe Evropskega sodišča za človekove pravice in Medameriškega sodišča za človekove pravice.

3.3 Preiskovalni postopki

Tretja oblika mednarodnega nadzora so "preiskovalni postopki". V ožjem pomenu se ta termin nanaša na omejeno število odborov (organov iz pogodbe), ki imajo možnost, da obiščejo države pogodbenice, kjer obstaja sum hudih

kršitev pogodbenih določil. Tako lahko Odbor proti mučenju in Odbor za odpravo diskriminacije žensk v okviru Združenih narodov na lastno pobudo sprožita preiskave, če prejemata podatke o resnih ali sistematičnih kršitvah. Enako velja za Evropski odbor proti mučenju, ki je nadzorni organ v okviru Sveta Evrope.

Bolj pomembni, so t.i. posebni postopki, ki prav tako lahko predstavljajo preiskovalne postopke. Nekateri izmed teh postopkov se osredotočajo na različne oblike kršitev človekovih pravic v določeni državi (postopki, ki veljajo posebej za določeno državo), drugi pa se osredotočajo na določene oblike kršitev človekovih pravic po vsem svetu (tematski postopki). Nekateri postopki so javni, drugi potekajo v tajnosti. Postopki se razlikujejo tudi v sami strukturi: razlikujemo namreč delovne skupine, posebne poročevalce, posebne predstavnike in neodvisne strokovnjake. Čeprav med posameznimi oblikami postopkov obstajajo številne razlike, pa imajo nekaj skupnega: namen vseh je zagotoviti hiter odziv (prek telefona, faksa, elektronskega sporočila ali obiska) na nujne težave, kadar lahko pride do kršitve človekovih pravic, v nekaterih primerih pa zagotovijo proaktiven pristop, ki onemogoča nadaljnje kršitve. Na področju mučenja in trpinčenja pa ne gre precenjevati pomembne vloge posebnega poročevalca Združenih narodov.

Fleksibilnost njihovih pooblastil in delovni postopki predstavljajo glavno prednost tovrstnih preiskovalnih postopkov. Ravno fleksibilnost jim namreč omogoča, da prilagodijo delovne metode konkretnim in nujnim problemom, s katerimi se soočajo. Poleg tega tudi ni potrebna dodatna ratifikacija ali odobritev s strani države pogodbenice, saj imajo posebni poročevalci pooblastila, ki pokrivajo vse države članice Združenih narodov oz. regionalne organizacije, kot so Organizacija ameriških držav ali Afriška unija.

Po drugi strani pa imajo ti preiskovalni postopki, tako kot vsi drugi, tudi slabosti. Nekatero postopke se namreč lahko opravi samo, če dajo zadevne države svoje soglasje. Poleg tega pa so preiskovalni postopki pogosto omejeni, kar zadeva sredstev in časa in so pod velikim političnim pritiskom države kot tudi krovnega organa.

3.4 Drugi mednarodni postopki

Zgoraj omenjeni postopki so bili zasnovani v zadnjih desetletjih z namenom, da se zagotovi nadzor nad tem, kako države pogodbenice izpolnjujejo svoje obveznosti v zvezi s človekovimi pravicami. V zadnjih dvajsetih letih pa smo bili priče tudi številnim zanimivim dogodkom, katerih namen je bil opozoriti na odgovornost posameznikov v zvezi s človekovimi pravicami. Najboljši primer mednarodnega boja proti kršitvam človekovih pravic je bila ustanovitve dveh mednarodnih ad-hoc sodišč in sicer tistega za področje nekdanje Jugoslavije (ICTY) in Ruande (ICTR). Obe sodišči veljata za predhodnika trajnega Mednarodnega kazenskega sodišča.

Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo in Sodišče za Ruando sta bili ustanovljeni v skladu z resolucijama Varnostnega sveta ZN v zgodnjih

» Več podatkov o Mednarodnem

devetdesetih letih prejšnjega stoletja, in sicer po koncu vojn v nekdanji Jugoslaviji in genocidu v Ruandi. Mednarodno kazensko sodišče ima svojo pravno podlago v Rimskem statutu iz leta 1998. Namen teh postopkov je doseči, da bi posamezni storilci odgovarjali za hude kršitve človekovih pravic, kot v primeru vojnih zločinov, zločinov proti človečnosti in genocida.

Prednost teh sodišč je seveda v njihovi pristojnosti, da razsodijo o posameznikovi odgovornosti v zvezi s hudimi kršitvami človekovih pravic in da tako zmanjšajo nekaznovanje.

Njihova pomanjkljivost pa je ta, da lahko prevzamejo le omejeno število primerov in da se lahko sodni postopki zelo zavlečejo.

kazenskem sodišču za nekdanjo Jugoslavijo najdete na spletni strani www.icty.org

- » Če vas zanimajo podrobnosti v zvezi s Sodiščem za Ruando, pa obiščite www.unict.org.
- » Podrobnejše informacije o Mednarodnem kazenskem sodišču (ICC) najdete v poglavju 6.